

wzpomínky

Zdeněk Kožmín jako inspirátor svých studentů

Josef Prokeš

Jsem skeptický k módnímu e-learningu, zvláště k té jeho podobě, která zcela eliminuje živého učitele v intencích digitální demence Manfreda Spitzera. Protože osobnost učitele na kterémkoli stupni vyučovacího procesu považuji za zcela zásadní a nenahraditelnou. Na základní, střední i vysoké škole je to podle mého názoru právě vždy konkrétní učitel, kdo nasměruje svoje vnímavé žáky nejenom k jejich dalšímu odbornému směřování, ale třeba i nevědomky modeluje rovněž jejich lidské kvality.

U mě byl svým tichým a nenápadným způsobem bezesporu nejvíce inspirující osobností vysokoškolského studia pan profesor Zdeněk Kožmín.

Nebyl rétor, byly mu cizí jakékoli efekty, oblékal se nenápadně, na první pohled ničím neupoutal. Až když se student zaposlouchal do jeho klidné řeči a když si začal uvědomovat, CO vlastně slyší, a když si to slyšené začal propojovat s vlastní životní zkušeností, tak se jeho vnímání imaginárního světa literatury náhle rozzrcadlilo, tak oblázky nových poznatků najednou zapadaly do mozaiky jeho vlastního obrazu skutečnosti.

Až nyní, s odstupem dlouhých desetiletí, si uvědomuji, jak náš tehdejší pan docent Kožmín uměl přizpůsobit svůj výklad perspektivě nazírání nezralých studentů. Jak v nás pěstoval platónský údiv nad hybně mrštnou estetickou funkcí literárního díla, jak nám odkrýval roviny struktury uměleckého textu, maje vždy na mysli rovněž intertextualitu, jak včleňoval literární dílo do kontextu kulturního i existenciálního, jak začleňoval nový text do aktuálního literárního kontextu. Jak vytvářel v našich myslích jednotící perspektivu díla a jeho přisvojení. To vše činil s takovou lehkostí, že jsme jeho literární čarování brali spíše jako fascinující magii, jako zábavnou hru, nežli duchamorné studium. Bylo

to účinné i proto, že pan docent Kožmín na nás nespěchal, uvážlivě nám ponechal prostor i čas k tomu, aby se jeho impulsy usadily.

Zdeněk Kožmín vedl na pedagogické fakultě mimo oficiální rozvrh pro zájemce seminář soudobé zahraniční literatury. Německé a francouzské výtisky zbrusu nových literárních novinek nám rovnou plynule překládal do češtiny; dovídali jsme se tak třeba o existencialismu či francouzském novém románu Sarrautové a Robbe-Grilleta. Měly ty utajené literární sedánky v sobě cosi až konspirativního. Dodnes si třeba vybavuji onu závratnou atmosféru, když nám vysvětloval Camusův *Mýtus o Sisypovi*, když nám zadával k pokusům o naši škobrtavou literární analýzu svoje recenzní výtisky.

Studentské ankety o nejoblíbenějšího učitele se tehdy ještě nenosily. A i kdyby byly bývaly byly, stejně by se na čele žebříčku popularity neocitnul. Nebyl totiž populista, jenom skromně vykonával svoji práci učitele.

Nad mým prvním fanfaronským pokusem o recenzi se pousmál: „Napřed je musíte alespoň trochu pochválit a až potom jim umýt hlavu!“ V rámci pomocné vědecké síly za dvě stovky měsíčně jsem pro něj a pro Milana Suchomela sestavoval slovník cizích termínů do čítanky pro střední školy. Maminka se mě po návratu domů pravidelně ptávala: „Co dnes pan docent?“ A já nadšeně referoval. Četl jsem jí nahlas k žehlení článku našeho pana docenta v *Hostu do domu*, v *Plameni*, *Impulsu*, *Červeném květu* i *Literárkách* a těšil se, že si mě po promoci u sebe na katedře ponechá za asistenta, jak slíbil. Pak jej a další osobité učitele (třeba Jiřího Rambouska nebo Věru Vařejkovou) tehdejší normalizační děkan František Frendlovský z fakulty vyhodil. (Děkan Frendlovský sám rovněž nepostrádal osobitosti: živě si vybavuji, jak třeba na tabuli napsal *sygnály z vesmíru* a, vida naše vytřeštěné pohledy, ještě si svoje sygnály znovu přečetl, aby se ujistil o jejich správnosti.) Soudruh děkan na fakultě ponechal sobě rovné přitakávající šedé myšky bez názoru a bez špetky invence. A bylo na dvacet let po ftákách. Bylo literárně i jinak vymalováno.

Ale měl jsem oněch dvacet trudných let stále na paměti páně docentovu radu, abych si postupně přečetl kompletně vždy jednoho celého autora, navíc v takové posloupnosti, jak jeho dílo vznikalo – to abych postihl vývoj stylu i perspektivy nazírání. Začal jsem Vladislavem Vančurou a pokračoval Karlem Čapkem a Vladimírem Holanem, při tom jsem ovšem průběžně sledoval soudobé autory tak, jak jejich knížky vycházely. Takový nový, tiskařskou barvou a lepidlem vonící výtisk, to byl vždy obřad: přečíst si pozorně tiráž, probírat se ilustracemi, odhadovat úroveň typografie, učíst kousek epilogu i prologu, potěšit se namátkou nalistovaným dialogem. Při každém podobném krasočtení mi pan docent Zdeněk Kožmín v mých představách nahlížel vlídně a s úsměvem přes rameno.

Současní studenti bohemistiky by rovněž potřebovali mít před sebou lidsky i profesně vyzrálé osobnosti typu Zdeňka Kožmína. Osobnosti s jeho espritem a současně s jeho taktem a laskavostí. Pokud si pamatuji, nikdy žádnému jelimanovi o hlavu neomlátil sebe pitomější výrok. „Vyjádřil jste se trochu nepřesně, ale myslel jste to dobře,“ pravil laskavě. Následně pak zkorigoval popletenou výpověď natolik dovedně, že se dotýčný ani necítil trapně.

Jako studenta mě u Zdeňka Kožmína kromě skvostného a pregnantního jazyka, jímž nejspíše probleskovali zase jeho učitelé Jan Patočka a Emanuel Rádl, fascinovala metoda zvětšenin z krásné literatury, kdy jediná typická věta či krátký úryvek textu fungovaly jako synekdocha celého díla daného autora. A uvědomme si, že šlo o knižní novinky zbrusu nové, kde se recenzent ještě nemohl opřít o žádná předchozí kritická hodnocení. Kožmínova metoda původně vycházela z českého strukturalismu, časem se mírně „dekonstruovala“ s Jacquesem Derridou, až vplynula do hermeneutických lagun s Paulem Ricoeurem. Byl v ní vždy přítomen existenciální prostor i čas. A byl v ní duchovní rozměr, byť nikdy explicitně nevyslovený.

Pan profesor Zdeněk Kožmín navrhl témata mé diplomové i disertační práce. Přiměl mě poctivě přelouskat celého Mukařovského. Způsobil, že poezie a próza šedesátých let minulého století jsou stále mojí srdeční záležitostí. I když se živím něčím docela jiným.

Ono to zdlouhavé a obtížné studium bohemistiky má i dnes nejspíše cosi do sebe, to mi nikdo nevymluví. Jenže bohemistiku nyní studují (odpusťte mi to rouhání!) akademicky zastydlé Rychlé šípy, zatímco recenze krásné literatury a celý mediální cirkus kolem ní obhospodařují publicisticky flexibilní Kočičí pracky. Bohemistika je pumprdentlich, řečeno s Otou Pavlem, a zamilovat se do ní je jako zakoukat se do princezny se šaty z oříšku. Studovat bohemistiku dnes u nás mi připadá podobně nóbl, jako co já vím studovat dnes v Japonsku tradiční kaligrafii. A možná japonští kaligrafové mého věku vzpomínají rovněž nostalgicky zase na svého Zdeňka Kožmína, jak je v kimonu a s kuním štětcem v ruce vlídně, avšak důsledně učil splynout se znaky načrtnutými tuší na svitku rýžového papíru. Byl při tom jistě výsostně svrchovaný, tak jako ten náš u svého psacího stroje a za vysokoškolskou katedrou.

Doc. PhDr. Josef Prokeš, Ph.D., prokes@fi.muni.cz, Katedra informačních technologií, Fakulta informatiky, Masarykova univerzita, Brno / Department of Information Technologies, Masaryk University, Brno, Czech Republic